AZ ÉRTELMISÉGI MAGYAR IFJÚSÁG JÖVŐJE

IRTA

Dr. SZANDTNER PÁL

Előadta a szerző a Magyar Társadalomtudományi Társulatnak az értelmiség válságáról rendezett ankétján.

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

1931.

AZ ÉRTELMISÉGI MAGYAR IFJUSÁG JÖVŐJE.

Abban a borús képben, mely a magyar intelligencia mai helyzetét tárja elénk, nemcsak a már künn, az élet porondján küzdő értelmiségi elemek válságos sorsa kelthet figyelmet. A kép hátteréből, komor kérdőjelként, a jövő is elénk mered, azoknak az ifjaknak a jövője, kik közép- és főiskoláinkat ma oly nagy számban látogatják s azoké a «harmincéveseké», kik nagy költséggel és nehéz munkával megszerzett magas szellemi képesítésük birtokában, a képzettségüknek megfelelő elhelyezkedést egyre többen keresik, de egyre kevesebben találják meg.

A Magyar Társadalomtudományi Társulat, az értelmiségi rétegek akút problémáit megbeszéléseinek napirendjére tűzve, az intelligens magyar ifjúság jövőjével kapcsolatos közelebbi kérdések ismertetésére csekélységemet szólította fel.

Nem minden aggodalom nélkül vállaltam ezt a különben nagyon kitüntetőnek érzett és tárgya miatt nagyon szívemhez is álló megbízást. Különösen az a gondolat nyugtalanított, hogy azoknak a kevésbbé biztató kilátásoknak részletezése, melyekre a magasabb

Különlenyomat a Társadalomtudomány 1931. évi 1—2. számából.

képzettségű magyar ifjúság jövő elhelyezkedésének lehetőségeit illetően, legalább az előzetes indiciumokból következtetni kellett, nem fog-e majd több kárt tenni az érdekeltek megóvandó reményeiben és kitartásában, mint amennyit az az akadémikus jellegű tárgyalás, amelyről itt szó lehet, a fennforgó állapotok kívánatos szanálása ügyének érdemileg használhat.

S ha a kérdés tanulmányozásába mégis, nemcsak belefogtam, hanem a legfontosabbaknak vélt eredményeket elő is terjesztem, a munka során bennem kiérlelődött kettős meggyőződés szolgáljon reá magyarázatul.

Az egyik az, hogy magasabb képzettségű ifjúságunk jövője a válságban lévő magyar értelmiségnek, sőt az egész magyar társadalomnak is, oly súlyos és sürgető problémája, hogy vele, tárgyilagosan, mennél többet foglalkozni s irányában a közvéleménynek és az illetékeseknek érdeklődését kimélyíteni, az egyesek és a köz szempontjából egyaránt üdvös és szükséges. Másik meggyőződésem pedig az, hogy bármily aggasztó is, jelen állapotaink között, a diplomáknak az az áradata, mellyel közép- és főiskolás ifjainknak apadni nem akaró, magas száma fenyeget, ma még találhatók eszközök arra, hogy ez az egyre nagyobb veszélyeket felszínre hozó folyamat egészséges mederbe tereltessék, sőt arra is, hogy diplomásainknak az utolsó évtized alatt felgyülemlett az a többlete, mely a maga képzettségének megfelelően elhelyezkedni eddig nem tudott és nem tud, — a jövőben, ha tán nem is minden élethivatás keretében egyformán és egyszerre, de legalább fokozatosan s így az itt figyelembe jövő összes pályákon megtalálhassa azt a jövendőt, melyért annyit «izzadott és fázott».

Ezeknek az előre vett konklúzióknak megfelelően a tárgyra vonatkozó anyag két részre tagozódik. Egyik rétegét azok az adatok teszik, melyekben ifjúságunknak a magasabb tanintézetek felé való áramlása, a közép- és főiskolai végzettséget szerző egyének számának alakulása, a közép-, illetőleg főiskolai végzettséget igénylő életpályák telitettségének méretei s mindezekben együtt: a magasabb képesítésű ifjúság érvényesülésének jelenlegi és várható perspektívái tükröződnek. Az anyag másik része azokkal a remediumokkal foglalkozik, melyek a diplomás egyénekben való eddigi túltermelésnek, részben megelőző, részben levezető elhárítására alkalmasakul kínálkoznak.

I.

Ami a kérdésünkre vonatkozó tényeket és adatokat illeti, azok elsősorban is azt a figyelemre méltó jelenséget tanusítják, hogy míg a mindennapi elemi iskolába járó ifjúságnak, legújabban az

1928—29. tanévre kimutatott, országos létszáma, az ország lakosságának ugyanezen időre kiszámított lélekszámához mérve, hátrányosabb arányt mutat, mint aminőben ugyanezek a számok a legutolsó béketanévben, 1913—14-ben, egymáshoz állottak, addig a polgári- és középiskolai tanulóknak ugyancsak az 1928—29. tanévre vonatkozó létszámai, akár az ország lakosainak, akár az elemi iskolai tanulóknak ugyanezen évben adva volt számához viszonyítva, jelentékenyen meghaladják a mondott létszámok között a háború előtt fennforgott arányokat.

Az 1913/14. tanévben az elemi iskolai tanulók országos létszáma (1,971.141 fő), Magyarország akkori kiszámított népességének (18,893.225 lélek) 10.4%-át tette ki. Ezzel szemben az 1928/29. tanévi elemi iskolai tanulók száma (832.758 fő) csak 9.6%-át képezte az ugyanezen évre kiszámított össznépességnek (8,666.538 lélek).[1]

S amíg az elemi iskolások számának imént jelzett alakulása, más formában kifejezve azzal egyenlő, hogy ez a létszám, az 1928/29. tanévben, 70.014 fővel, ill. 7.7%-al volt kisebb, mint amekkorának kellett volna lennie (902.772 fő), ha az az ország 1929. és 1914. évi összlakosságának egymáshoz való arányát követte volna, addig a polgári- és középiskolai tanulóknak 1928/29. tanévi száma, a mondott tanintézetek tanulóinak 1913/14. tanévi számához képest úgy alakult, hogy a polgári iskolák 1913/14. tanévi, 108.669 főnyi s a középiskolák ugyanazon tanévi, 84.316 főnyi tanulójával szemben, az 1928/29. tanévben, 72.113 egyén volt polgári iskolai s 59.541 egyén volt középiskolai tanuló.

Ha valaki csak úgy nyers számszerűségükben vetné egybe az imént elsorolt adatokat, azt kellene megállapítania, hogy polgári- és középiskolai tanulóink országos létszámai az 1928/29. tanévben jóval alacsonyabbak voltak, mint voltak azok, valamikor 1913/14-ben. Ha azonban Trianonra is gondolunk s az említett számokat a világháború előtti és a világháború utáni Magyarország népességének lélekszámai között beállott eltolódás tükrében szemléljük, vagy pedig a háború előtti és utáni ország elemi iskolai tanulóinak kontingenseihez arányítjuk, úgy a polgári- és középiskolai tanulók 1928/29. tanévi létszámaiban, az ugyanily tanulók 1913/14. tanévi számához képest, éppen nem apadást, hanem igen jelentős emelkedést kell látnunk.

A szóbanforgó adatoknak a jelzett szempontok bevonásával eszközölt értékelése ugyanis arra az eredményre vezet, hogy 1913/14-ben az országnak még csak minden 174 lakosára esett 1—1 polgári iskolai

[1] Úgy a fentiekben, mint a későbbiek során közölt abszolut, ill. nyers számok, amennyiben más forrásra hivatkozás nem történik, a Magyar Statisztikai Évkönyv megfelelő évfolyamainak adataira támaszkodnak.

és minden 224 lakosára 1—1 középiskolai tanuló, 1928/29-ben ellenben az országnak átlagban már minden 120 lakosából egy a polgári iskolák s minden 145 lakosunk közül egy a középiskolák valamelyikének kötelékébe tartozott. A polgári- és középiskolai tanulók 1913/14. és 1928/29. tanévi létszámainak alakulását az említett tanévek elemi iskolai tanulóinak kontingenseihez mért arányaiban viszont az a tény szemléltetheti, hogy az 1913/14. tanévben a polgári iskolai tanulók száma az elemi iskolások ugyanakkori létszámának csak 5.5%-át, a középiskolai tanulók száma pedig az elemi iskolások érintett létszámának csak 4.2%-át tette, 1928/29-ben azonban a polgári iskolai tanulók száma már 8.6%-át, a középiskolai tanulóké pedig 7.1%-át képezte az ugyanakkor elemi iskolába járt egyének összszámának.

S nem érdektelen itt annak az aránynak eltolódása sem, melyben a polgári iskolai és a középiskolai tanulók létszámai a béke éveiben s a legutóbbi időben egymáshoz állottak, illetve állanak. Az 1913/14. tanévben az ország középiskolai tanulóinak összszáma a polgári iskolai tanulók ugyanakkori létszámának csak 77.5%-ával volt egyenlő, az 1928/29. tanévben viszont az említett hányad már 83.5%-ot tett ki.

Polgári- és középiskolai tanulóink száma tehát, a békeidők idevágó viszonyaihoz képest, nemcsak nem csökkent, hanem erősen emelkedett, biztos szimptómájaként annak, hogy társadalmunk körében az a törekvés, hogy a fiatal generációnak mennél nagyobb hányada részesüljön legalább középfokú iskolázásban, újabban igen jelentősen felfokozódott.

Középiskolai diákjaink létszámának vázolt felgyarapodásával természetes következményként járt és jár együtt a középiskolákban érettségiző egyének számának az a felduzzadása, melyet a multtal szemben az 1928/29. tanévnek, de az azt megelőző és követő esztendőknek vonatkozó adatai is mutatnak.

Az 1913/14. tanévben 5.690 egyén, 1928/29-ben pedig 5.254 egyén szerzett Magyarországon középiskolai[1] érettségi bizonyítványt.

Hogy a számszerűleg csökkenést mutató iménti adatban valójában mily nagy fokú emelkedés van jelen, jól megvilágíthatja az a tény, hogy az 1928/29. tanév során középiskolai érettségit nyert egyéneknek előbb jelzett száma (5.254), éppen mégegyszer akkora, mint az ú. a. tanévre 2.607 főben kiszámítható az a létszám, mellyel az 1928/29-ben érettségit szerzett ifjak tényleges számának egybe

[1] Az érettségit tett egyének fenti számai csakis a sz. é. középiskolákban: a gimnáziumokban, reál- és leánygimnáziumokban s a reáliskolákban érettségizett egyénekre vonatkoznak.

kellett volna esnie akkor, ha ez a szám, az 1913/14-ben érettségizett egyének számának alapul vételével, azon arány szerint csökkent volna, mely az ország népességének 1914. és 1929. évi lélekszámai között fennállott.

S ha ennek a felduzzadásnak mérvét, a maga fenyegető szociálpolitikai hatásaiban módosítja is bizonyos fokig az a körülmény, hogy míg az 1913/14. tanévben érettségizett egyének létszámában még csak 249 fő, ill. 4.3% volt a leány, addig az 1928/29. tanév folyamán érettségit tett egyének sorában a leányok már 861 fővel, ill. 16.4%-al szerepeltek, — ez, a más oldalról csak újabb problémát rejtegető tény, mitsem változtat annak a megállapításnak súlyán, hogy az utolsó évtized alatt az érettségiző egyének évenkénti száma mind magasabb és magasabb lett s hogy ennek a számnak méretei egyáltalán nincsenek arányban azzal a veszteséggel, mely az országot a gyászos békekötés következményeként népességben és területben érte. Ha a népességünkben beállott eme veszteség nagyságához az évenként érettségiző egyének létszáma alkalmazkodott volna és alkalmazkodnék, akkor pl. az 1928/29. tanévben nem 4.393 fiúnak és 861 leánynak, hanem csak 2.491 fiúnak és csak 116 leánynak, illetőleg, ha az érettségiző fiúk és leányok arányához, ennek 1928/29. tanévi alakulását vesszük alapul, úgy csak 2.180 fiúnak és 427 leánynak, összesen pedig 49.9%-al kevesebb egyénnek kellett volna érettségit tennie, ill. kapnia, mint ahányan ilyet tényleg tettek, ill. kaptak.

Kérdésünk szempontjából már az eddig ismertetett tények és adatok sem jelentéktelenek ugyan, de még közelebbi vonatkozásban állnak ahhoz azok, melyek a főiskolai hallgatók és a főiskolai diplomák számának egykori és jelenlegi alakulására vetnek világot.

Tudjuk, hogy a főiskolai végzettséget igénylő életpályák legtöbbjét illetően már a háborút megelőző években is sok szó esett arról, hogy főiskoláink több pályavégzett egyént bocsátanak ki szárnyaik alól, mint ahány az életben a maga képzettségének megfelelően elhelyezkedni tud. Mit szóljunk akkor a jelenhez és a jövőhöz, mikor főiskolai hallgatóink létszámáról a háború befejezése óta eltelt évek azt mutatják, hogy a csonka ország főiskolai ifjúságának összkontingense, a háború utáni első esztendők érthető diáktöbbletének időközbeni lecsapolódása után is, állandóan a világháború előtti Magyarország főiskolás diákkontingensének az 1913/14. tanévben elért maximuma körül mozog.

Igy legutóbb is, illetőleg az 1928/29. tanévben, belföldön tanult főiskolai hallgatóink összlétszáma 16.689 főt tett ki, 88.9%-át a főiskolai ifjúság 1913/14. tanévi 18.764 főnyi összkontingensének.

Hogy az a mindössze 11%-os csökkenés, mellyel főiskolásaink 1928/29. tanévi létszáma azok 1913/14. tanévi létszámánál számszerű-

leg kisebb, mennyire mögötte marad annak a kívánatos apadásnak, melyet az országos népesség lélekszámában Trianon folytán beállott eltolódás ajánlatossá tenne, eléggé szemléltetheti az a megállapítás, hogy főiskolásaink 1928/29. tanévi létszáma szinte még egyszer akkora volt, mint amekkorának az országos népesség trianoni megfogyatkozásával arányban kellett volna lennie (8.624) s hogy az egyes tudománykarok hallgatóinak 1928/29. tanévi tényleges kontingense csak a bánya- és erdőmérnöki szakban haladta meg, a maga 66.6%-os apadásával, az effektív csökkenésnek azt az 54.2%-át, mellyel az ország népessége 1914 óta leapadt. A többi főiskolai szakok hallgatóinak tényleges csökkenése, az országos népesség apadásának imént érintett mértékétől, nemcsak jelentősen elmaradt, hanem egyes szakokon a hallgatóság 1928/29. tanévi tényleges létszáma, még az 1913/14. tanévi tényleges létszámot is hatalmasan felülmúlta. A hittudományi hallgatók 1928/29. tanévi összszáma (1.200 fő), az 1913/14. tanévi létszámmal szemben 38.3%-os, a joghallgatóké (5.423 fő) 15.9%-os, az orvostanhallgatóké (2.329 fő) 36.9%-os, a gyógyszerészhallgatóké (315 fő) 17.3%-os, a műegyetemi hallgatóké (1.583 fő) 40%-os, a polgári iskolai tanárjelölteké (436 fő) 46.6%-os *csökkenést* mutat ugyan. Ugyanakkor azonban az állatorvosi főiskola növendékeinek száma (280 fő) 34.1%-al, a gazdasági akadémiai hallgatók létszáma (508 fő) 48.9%-al, a bölcsészetkari hallgatók száma (2.757 fő) pedig 74.9%-al *túllépte* az említett tudományszakok hallgatói által az 1913/14. tanévben betöltött kereteket.

A főiskolai hallgatók létszámának ismertetett alakulásával párhuzamos tény az az erős eltolódás, mely az évenként kiadásra kerülő főiskolai diplomák száma tekintetében a jelenlegi és a háború előtti idők idevágó viszonyai között mutatkozik. Igaz ugyan, hogy főiskoláink legutóbb, ill. az 1928/29. tanévben: gyógyszerészmesteri diplomákban (182 okl.) 11·6%-kal, bányamérnöki oklevelekben (27 okl.) 12·9%-kal, középiskolai tanári oklevelekben (200 okl.) 16·6%-kal, polgári iskolai tanári oklevelekben (181 okl.) 21·3%-kal, jogkari diplomákban (990 okl.) 30·9%-kal, erdőmérnöki oklevelekben (26 okl.) 46·9%-kal *kevesebb* oklevelet bocsátottak ki, mint a békében. Ugyanakkor azonban az ország népessége, mint ismételten említettem, 54·2%-kal volt kisebb Nagymagyarország lélekszámánál s ugyanakkor a másik oldalon, az itt szóbanforgó tanévben kelt műegyetemi oklevelek száma (411 oklevél) 8·7%-kal, az orvosi diplomáké (540 okl.) 10·4%-kal, az állatorvosi diplomáké (50 okl.) 19·%-kal, a gazdasági akadémiai okleveleké (189 okl.) 47·6%-kal *túllépte* az ugyanezen szakokból az 1913/14. tanévben kiadott diplomák számát.

S ne gondoljuk, hogy a diplomatermelésnek ez a mérete, melyet abban a megállapításban is összegezhetünk, hogy az 1928/29. tanévben, az előzőkben kiemelt tanszakokból együtt, 1336 oklevéllel, azaz a tényleg kiadott oklevelek számának (2796) 47·8%-ával több diploma került kiadás alá, mint amennyi a mondott tanszakokból az országos népesség csökkenése arányában lett volna kiadandó, — csakis az itt alapul vett tanévre lenne jellemző. Az előző évekre vonatkozó adatok betekintése ugyanis arról győz meg, hogy a főiskolai oklevelek évi összszáma, a világháború után az 1925/26. tanévben jelentkezett mélypont óta, évről-évre emelkedőben van.

Hogy pedig a Trianon óta felettünk elmult éveknek közép- és főiskolai diplomatermelése, nem pusztán a népesség számában közben beállott csökkenés mérvéhez képest, hanem az ország lakosságában közép-, illetve főiskolai végzettséggel jelenlevő egyéneknek kontingenséhez viszonyítva, azaz tényleg is, mily veszedelmes többleteket produkált és produkál s hogy ezek az évről-évre fokozódó diplomatöbbletek, a közép-, illetve főiskolai végzettséget igénylő pályákon, mily mértékben telítették és telítik túl az elhelyezkedésnek már régebben sem rózsás lehetőségeit, — igen szembeötlően demonstrálják, egyrészt az 1920. évi népszámlálásnak, másrészt a szellemi munkások 1928. évi országos összeírásának bizonyos eredményei, illetve az azokra építhető összehasonlítások.

Egy, az 1920. évi népszámlálás adatain nyugvó hivatalos becslés[1] úgy találta, hogy az országnak a mondott népszámlálás alkalmával jelenvolt népességében, a megszámlált egyének foglalkozásából következtethetően: 22.908 egyénnek volt jogvégzettsége, 4959 egyénnek volt orvosi oklevele, 3810-nek volt középiskolai tanári diplomája, 6890-en bírtak különféle mérnöki, illetve műegyetemi végzettséggel, 3723-an voltak okleveles gazdák, 646-an bírtak erdőmérnöki, 582-en bányamérnöki oklevéllel, 4330 egyénnek volt polgári iskolai tanári s 2513-nak gyógyszerészi képesítése.

Ha ezekkel a számokkal a szóbanforgó népszámlálás idejétől csak az 1928/29. tanév végéig eltelt esztendők diplomatermelésének eredményeit vetjük is egybe, máris azt a tényt lehet konstatálnunk, hogy főiskoláink a jelzett 8 esztendő alatt: *a)* polgári iskolai tanári oklevelekből, az ily képesítésű egyének 1920. évi összállományának 21·8%-ával, *b)* jog és államtudományi oklevelekből a jogvégzett egyének 1920. évi összszámának 33·5%-ával, *c)* középiskolai tanári diplomákból az ily oklevéllel 1920-ban bírt egyéneknek 34·1%-ával, *d)* bányamérnöki oklevelekből a bányamérnökök 1920. évi országos létszámának 40·5%-ával, *e)* gyógyszerészmesteri oklevelekből a

[1] Hivatkozott becslésre nézve l. Magyary Zoltán miniszteri tanácsosnak az egyetemi ifjúság szociális gondozásának megszervezése tárgyában kidolgozott s kéziratként közzétett Emlékiratát.

gyógyszerészek 1920. évi összkontingensének 46·9%-ával, *f)* különféle mérnöki oklevelekből együtt a műegyetemi képesítésű egyének 1920. évi országos állományának 52·6%-ával, *g)* állatorvosi képesítésből az ily végzettségű egyének 1920. évi létszámának ugyancsak 52·6%-ával, *h)* erdőmérnöki oklevelekből az erdőmérnökök 1920. évi állományának 58·2%-ával, *i)* gazdasági akadémiai oklevelekből az okleveles gazdák 1920. évi országos kontingensének 61·1%-ával, *j)* orvosdoktori diplomákból az orvosok 1920. évi létszámának 94·5%-ával felérő újabb okleveleket bocsátottak ki. A mondott szakokból, a jelzett 8 esztendő alatt, kiadott új oklevelek összes száma (22.677 oklevél), az ugyanazon szakokból 1920-ban már oklevéllel bírt egyének összlétszámának (51.054 fő) 44·4%-át képezte.

A diplomákban való túltermelés méreteit már a fenti adatok is eléggé szemléltethetik. Még megközelítőbb képet nyerhetünk erről a túlprodukcióról a szellemi munkások 1928. évi összeírásának bizonyos eredményei révén.

Ez az összeírás[1], 1928 március hó 1-én, az akkori nyugdíjasok levonásával: 53.514 oly egyént talált az országban, kik valaminő főiskolai végzettséggel voltak, mint keresők, a szellemi foglalkozások valamelyikének körében tényleg elhelyezkedve. Ez egyének sorában 16.617 főt tett ki a jogvégzettséggel, 4489 főt a bölcsészetkari végzettséggel, 6958 főt az orvosi diplomával, 665 főt a közgazdaságtudománykari végzettséggel, 5856 főt a műegyetemi végzettséggel bírt egyének száma, az okleveles gazdák pedig 2791 fővel, a bánya- és erdőmérnökök együtt 889 fővel, a polgári iskolai tanárok 2968 fővel s az állatorvosok 756 fővel szerepeltek.[2]

Ha már most az 1928/29. tanévben kiadott főiskolai okleveleket számát, az összes szakokban, oly maximumoknak tételezzük fel, melyeknél többet főiskoláink a jövőben produkálni nem fognak, a szellemi foglalkozások körében tényleg elhelyezkedve volt diplomás egyéneknek fent említett létszámát pedig oly maximumnak, mellyel a főikolai képesítésű egyének a képzettségüknek megfelelő munkaalkalmak lehetőségeit és keretét, a mi jelenlegi és várható viszonyaink között, teljes mértékben igénybevették, úgy az említett maximumoknak az egyes élethivatásokra alkalmazott egybevetése a valóságot

[1] A magy. kir. Központi Statisztikai Hivatal által «A szellemi munkások összeírása 1928.» cím alatt közzétett kimutatás idevágó adatában számszerűleg 61.604 szellemi munkás szerepel ugyan. E végszámból azonban a hivatalos statisztika által abba befoglalt «nyugdíjas és nyugalombavonult» egyéneknek összesen 8.090 főnyi kontingense, az itt figyelembe jövő szempontból, nyilván levonandó.

[2] Fenti adatok a m. kir. Központi Statisztikai Hivatalnak «A szellemi munkások összeírása» című kiadványából vétettek.

eléggé megközelítő adatokban szemléltetheti az utánpótlásnak azt a mértékét, többletét és súlyát, mellyel a főiskoláinkról évről-évre kikerülő egyének, a főiskolai végzettséget igénylő élethivatások jelenlegi és várható munkapiacán, mint munkakínálat és pedig jórészt mint felvehetetlen munkakínálat jelentkeznek.

Ennek az egybevetésnek lefolytatása ugyanis azzal az eredménnyel szolgál, hogy az az utánpótlás, melyet főiskoláink évrőlévre kibocsátanak, az 1928/29. tanév idevágó adataival mérve: *a)* a középiskolai tanári képesítést igénylő hivatások körére évi 200 tanári oklevél, azaz a valamely szellemi foglalkozás körében tanári képesítéssel elhelyezkedve volt egyének összlétszámának 4·45%-a, *b)* a jogvégzettséghez kötött pályákra évi 990 oklevél, vagyis az ily végzettséggel szellemi alkalmazásban volt egyének 1928-iki kontingensének 5·95%-a, *c)* a bánya- és erdőmérnöki szakokra együtt évi 53 oklevél, az ily képzettséggel szellemi munkakörben alkalmazva volt egyének 1928. évi összlétszámának 5·96%-a, *d)* a polgári iskolai tanári munkakörre évi 181 oklevél, az ily képzettséggel szellemi munkát végzett egyének 1928-iki állományának 6·01%-a, *e)* az állatorvosi pályára évi 50 oklevél, az állatorvosok 1928. évi számának 6·62%-a, *f)* a gazdasági akadémiai végzettséget igénylő pályákra évi 189 oklevél, a valamely értelmiségi foglalkozás körében elhelyezkedett okleveles gazdák 1928. évi számának 6·77%-a, *g)* a műegyetemi végzettséget feltételező hivatások körére évi 411 oklevél, azaz a szóbanforgó képzettséggel szellemi munkakörben alkalmazva volt mérnökök 1928. évi számának 7·02%-a, *h)* az orvosi hivatás körére évi 540 oklevél, az orvosok 1928. évi számának 8·0%-a.

Minthogy az elsorolt szakokban elhelyezkedve levő egyének számának, halálozás vagy nyugdíjazás révén beálló, évenkénti csökkenése átlagban 2—3%-nál többre nem tehető,[1] az előbb adott összehasonlítás már a maga nyers eredményeivel is arról tesz tanuságot, hogy főiskoláink, az itt szóbanforgó szakokból, évről-évre legalább is még egyszer akkora, de a legtöbb szakból kétszer-háromszor akkora utánpótlást is szolgáltatnak, mint amekkora szukkreszcencia az évenkint megüresedő keretekben felvételre található.

Pedig ez az összehasonlítás a közalkalmazottak számának legújabban elrendelt jelentős redukcióját figyelembe se vette s az után-

[1] A közszolgálat körében alkalmazott egyének kontingensének évi csökkenéséül 3—4%-ot szokás ugyan felvenni, a fent elsorolt kategóriákban azonban igen nagy számmal szerepelnek ú. n. szabadfoglalkozásokban (ügyvéd, ügyvédjelölt, orvos, mérnök, gazdatiszt) elhelyezkedett egyének is, kikre nézve nyugalombavonulás címén szinte egyáltalán nem lehet csökkenést számításba venni.

pótlás méreteinek kérdését is, csak általában, a *valaminő* szellemi foglalkozás körében nyíló elhelyezkedésnek lehetőségei szempontjából mérlegelte, holott ez a kérdés voltaképen abból az ideálisabb szemszögből lett volna és lenne vizsgálandó, hogy a diplomás egyének számára mily mértékben volt és van meg a lehetőség oly életpályák körében jutni megélhetéshez, amily pályákra őket tanulmányaik és oklevelük sajátosan kvalifikálják.

Ily hátterű összehasonlításra a szellemi munkások 1928. évi összeírásának hivatalosan közzétett eredményei, sajnos, nem nyujtanak lehetőséget, mert az értelmiségi pályák körében alkalmazva volt egyéneket, abból a szempontból, hogy sajátos kvalifikációjukat megkövetelő szellemi foglalkozást töltenek-e be, vagy sem, nem részletezik. Bizonyos azonban így is, hogy napjainkban sok diplomás egyén oly értelmiségi foglalkozásban keresi megélhetését, mely az illetőnek sajátos főiskolai végzettségét nem igényelné szükségképen. Amikor pl. az itt szóban forgó statisztika, a szellemi munkások foglalkozásának és tanulmányi végzettségének adatait kombinálva, az «állami tisztviselők és díjnokok» s a «városi, vármegyei és községi tisztviselők és díjnokok» kategóriái alatt mintegy 5650 főnyi, jogvégzettséggel bíró egyént szerepeltet, ebből a kontingensből a főiskolai végzettséget nem igénylő, de a szóbanforgó statisztikai kimutatásban külön nem szerepeltetett «díjnok»-i foglalkozásra egymagára is, kétségkívül, nem csekély hányad esik.

De ha az a kívánatos összehasonlítás, mellyel a főiskolákat abszolvált egyének hivatásszerű elhelyezkedésének lehetőségei lennének pontosan lemérhetők, megfelelő adatok híján, legalább részemről, nem volt is keresztülvihető, az utánpótlásnak amaz évenkénti arányai, melyekről az előzőkben megemlékeztem, még abban a minimális jellegükben is, mellyel azok az alapjukat képező összehasonlítás természeténél fogva bírnak, a főiskolai diplomákban való túltermelésnek oly mértékét demonstrálják, mely a magyar társadalom egésze szempontjából is nagy fokban aggályos s a főiskoláinkra tóduló ifjúság jövőjének szemszögéből is komoly figyelmet érdemel.

A szellemi munkások 1928. évi összeírásának eredményei különben egyéb, itt megemlítést érdemlő részletekkel is szolgálnak.

Beszámolnak t. i. arról, a viszonyainkra s az értelmiségi hivatások túltömöttségére jellemző tényről is, hogy a legalább hat középiskolai osztály elvégzése alapján «szellemi munkások»-nak minősült egyének 277.343 főnyi összlétszámában 74.399 egyén, és pedig 43.301 férfi és 31.098 nő, az egész kontingensnek 26·8%-a, nem szorosan szellemi, illetőleg értelmiségi, hanem egyéb munkával kereste kenyerét, 10.034 egyén pedig, az összlétszám 3·6%-a egyáltalán minden munka nélkül volt. Az ilyen, nem szorosan szellemi, hanem egyéb munkakörben alkalmazva volt értelmiségi elemek előbb említett létszámán belül 35.020 főt (47·1%) tett ki az érettségizett s 5252 főt (7%) a főiskolai képesítésű egyének száma, a munkanélküli szellemi munkások csoportjában pedig a maturált egyének 4550 fővel (45·4%), a főiskolát végzettek viszont 1848 (18·4%) szerepeltek.

Igaz ugyan, hogy a nem szorosan értelmiségi, hanem valamely más természetű munkára utalt maturás és diplomás szellemi munkásoknak előbb közölt létszámában a különféle tanintézetek tanulóinak bizonyos hányada (14.436 maturás s 398 diplomás egyén) s a tőkepénzesek is (698, illetve 342 fővel) bennfoglalvák, akiktől pedig az itt számbajövő szempontokból el kell tekintenünk. Igaz az is, hogy a nem szorosan értelmiségi foglalkozásból élő maturás és diplomás szellemi munkásoknak mondott létszámán belül 8854 maturás és 1282 diplomás nőnek sorsát, legalább bizonyos fokig, enyhítheti az a körülmény, hogy mint «háztartásbeliek» saját otthonukban foglalatoskodhatnak. De ha számításainkban mindezeket a kategóriákat figyelmen kívül hagyjuk is, még mindig 11.012 főnyi érettségizett és 3224 főnyi diplomás, oly egyénnel s ez utóbbiak sorában: 816 diplomás jogásszal, 996 okleveles gazdával s 704 mérnökkel találjuk magunkat szemben, kik magas szellemi képzettségükkel nem valamely szorosan szellemi, hanem egyéb munkakörben voltak elhelyezkedve.[1]

Ami pedig azt a 10.034 főnyi szellemi munkást illeti, kiket az 1928. évi összeírás teljességgel munka- és alkalmazás nélkül talált, minket itt érdeklő viszonyaik jellemzésére legyen elég csak annyit említenem meg, hogy közöttük 2228 oly egyén (1341 férfi és 887 nő) találtatott, kik tanulmányaik befejezése óta foglalkozáshoz jutni még egyáltalán nem tudtak, hogy közülük 743-an 2—5 évig terjedő, 261-en pedig már 5 évet is meghaladó idő óta keresték eredménytelenül az elhelyezkedést s hogy a munkanélküli szellemi munkások egész kontingensének csak 8·3%-a élt a saját vagyonából vagy egyéb jövedelméből, 91·3%-nak eltartása ellenben a hozzátartozókra vagy a társadalomra hárult.

[1] Kitűnik a fentiekből, hogy egyik-másik lapnak az előadásra hivatkozott az a közlése, mintha Magyarországon 40.000 maturás, ill. diplomás egyén «fizikai» munkát végezne, az előadás során általam részletezett adatoktól, úgy az érdekeltek száma, mint munkakörük minősítése tekintetében eltérő, téves tulzás. A nem szorosan szellemi munkakör, mint pl. az önálló kereskedőé, vagy önálló iparosé, még nem eo ipso «fizikai» munka s a nem szellemi, hanem egyéb munkakörben elhelyezkedett maturás és diplomás egyének voltaképpeni száma is, mint láttuk, jelentékenyen alacsonyabb.

II.

Azok az adatok, melyekkel a kérdésünk szempontjából minket érdeklő status quo-t, a normális, vagy legalább a jelennél normálisabb multhoz való viszonylatában s a jövőt valószínűsítő tendenciáiban, vázolni megkíséreltem, távolról sem merítik ugyan ki azokat az összefüggéseket, melyekre nézve a mai helyzet még sok tanulsággal vizsgálható lenne. Igy különösen a nők hatalmas előretörése az értelmiségi pályákon s az előkészítő tanulmányok terén, mindenesetre oly mozzanata kérdésünknek, mely mint külön is érdekes probléma, a tanulmányozást nagyon megérdemelné. Céljainkra azonban az ismertetett tények is elegendők.

Elegendők ugyanis annak megállapítására, hogy a világháborút követő idők óta, az értelmiségi pályákra kiképező tanintézetekben, az ily pályák legtöbbjének felvevőképességét nagy mértékben túllépő emberanyaggal foglalkoznunk s e réven, maturás és diplomás értelmiségi elemekben, évről-évre oly többletet termelünk, mely a maga képzettségének és választani óhajtott hívatásának megfelelő elhelyezkedést találni nem tudván, társadalmunkra nézve, a hívatások etikája szempontjából csak hátrány és teher, magán- és közgazdasági tekintetben csak nagy tőkéket improduktíve fölemésztő és lekötő veszteség, a szociális béke és elégedettség szemszögéből pedig súlyos veszedelem.

Mert tévedés lenne azt hinni, hogy annak a több ezernyi végzett jogásznak, orvosnak, mérnöknek, gazdának vagy egyéb diplomás értelmiségnek s annak a még több ezernyi maturált egyénnek, kik a képzettségükhöz mért érvényesülést hiába keresik, lelki ambicióit és munkakedvét a képzettségüktől távoleső netáni munkaalkalmak, vagy éppen a munkanélküliség kielégítik. Rövidlátás lenne azt gondolni, hogy az egyes életpályáknak oly magasabbrendű és drágább munkaerőkkel történő elárasztása, kiknek előtanulmányai több költséget emésztettek fel, mint amennyinek befektetésével az egyes munkakörök kifogástalan ellátása már biztosítható, a nemzeti vagyon állagát nem érinti s a nemzeti termelés gazdaságosságát nem csökkenti. S hiba lenne remélni, hogy a magasabb tudással magasabb életigényekre is nevelt elemek az élettől várt érvényesülésük akadályai előtt fatalisztikus belenyugvással megállani hajlandók. És mert mindezt hinni és remélni elhibázott lenne, a diplomákban való túltermelés viszont s vele a számban folyton növekvő, reményeiben egyre csalatkozóbb s hangulatában ezért egyre elkeseredőbb szellemi proletariatus immár : tény, azt hiszem, megokoltan irányulhat a figyelem arra a kérdésre, hogy történt-e valami ennek a veszedelemnek elhárítására s hogy egyáltalán lehetséges-e és miként lemérsékelni

azt a feltörekvést, mely az értelmiségi pályák jelenlegi és várható felvevőképességét messze meghaladó méreteivel, társadalmi veszedelmek csiráit hordja magában.

A tények provokálta iménti kérdés első részére inkább tagadólag, a másodikra inkább igenlőleg lehet válaszolnunk.

A diplomások száma és a mindenkori szükséglet közötti összhang biztosítására tétettek és tétetnek ugyan bizonyos kísérletek, ezek azonban a mondott célra vagy egyáltalán alkalmasak sem voltak, vagy nem úgy vitettek és vitetnek keresztül, hogy céljukat hatékonyan megközelítenék. S emellett, ugyanakkor, amikor egyik oldalon az értelmiségi túltermelés ellen védekezni próbálunk, egy másik irányból az egyeseket a mennél magasabb értelmiségi kvalifikációk megszerzésére szinte rákényszerítjük.

Igy, amily helyes volt és helyes önmagában az az elgondolás, hogy a diplomákban való túlprodukciót voltakép már a középiskolai tanulók megfelelő szelektálásával kell, legalább részben megelőzni, annyira alkalmatlannak bizonyult ennek az elgondolásnak realizálására az a közben hamarosan vissza is vont intézkedés, mely a középiskolába történő felvételt külön erre beállított vizsga sikerétől tette függővé.

Ez a vizsga, az elemi iskolák által egységesen fel nem dolgozott s fel sem dolgozhatott tananyagával s a könnyen elfogódó gyermekvizsgázók lelkét és egyéniségét egyáltalában nem ismert s a gyermek előtt is ismeretlen egyénekből alakított vizsgabizottság előtt, nem irányult és irányulhatott annak megállapítására, hogy a vizsgázóban tényleg mekkora a középiskolai tanulmányok sikeréhez szükséges szellemi képességek mértéke, hanem csak annak konstatálására, hogy a vizsgázó mily fokban volt képes bizonyos előírt anyagból idegenek előtt számot adni. Mennyivel alkalmasabb út és mód lett volna és lenne az itt szóbanforgó szelekcióra az, ha a tanulókat fizikai, lelki és értelmi kvalitásaik tekintetében, a megfigyelés helyes szempontjaiba és módszereibe megfelelően bevezetendő tanítóik már az elemi osztályokban rendszeresen figyelnék, ha e megfigyelés eredményei évről-évre feljegyeztetnének s a magasabb tanintézetekbe történő felvételeknél, a tanulmányi előmenetelről szóló bizonyítvány mellett, a folyamodó pszichografiai megfigyelőlapjának adatai s a folyamodó eladdigi tanítójának véleménye, vagy a megfelelően beállítandó pályaválasztási tanácsadó intézmények hivatott szakközegének nézete is mérlegeltetnék. Ezt a külföldön, főleg Németországban, jórészt már bevezetett s egyre jobban beváló eljárást mi még nem alkalmazzuk.

S amint a középiskoláinkba készülő egyének szelektálására eddig semmiféle szűrőintézményt be nem vezettünk, a főiskolákra

lépő ifjúság számának korlátozására beállított egyetemi numerus claususról sem mondhatni el, hogy az azt a szociálpolitikai célt, mely neki egyedül adhat létjogosultságot, hogy t. i. a főiskolai végzettségre törekvő egyének kontingensét, arra alkalmas egyedekből, az egyes élethívatások körében felmerülő szükségletekhez mérje, kellőképen szolgálná. A közoktatásügyi kormány idevágó helyes intencióinak igazolásául mindenesetre meg kell állapítanunk azt, hogy közoktatásügyi kormányzatunk az egyetemi numerus clausus kereteit már az 1923/24. tanév óta állandóan csökkenti s az akkor 5019 főben megszabott országos létszámot, az 1929/30. tanévig bezárólag eltelt 7 év alatt, erős fokozatokban, 30·6%-al, 3481 főre szállította le s az egyetemi felvételek kritériumául is elsősorban a felvételt kérők előzetes tanulmányainak minőségét írta elő. Tény azonban, a numerus claususban eszközölt jelentős redukciók ellenére, még ma is az, hogy a zárt szám mindenkori országos keretei az általa érintett főiskolák kezdő évfolyamaira tényleg beiratkozó egyének számánál állandóan magasabbak. Pedig a főiskolai karok a részükre engedélyezett számbeli kereteket — ha van kivel — annyira be szokták tölteni, hogy numerus claususos főiskoláink új hallgatói sorában, mint ezt legutóbb kimutatták, 32—33%-ban oly egyének is szerepelnek, kik a középiskolai tanulmányokat, nem közvetlenül az előző tanévben, hanem már korábban végezték el.[1] Ha most ehhez még azt a körülményt is hozzá vesszük, hogy főiskoláinknak csak egy része, t. i. csak az egyetemek, a műegyetem s a jogakadémiák esnek a numerus claususról szóló törvény hatálya alá, egyéb főiskoláinkon ellenben, mint az állatorvosi főiskolán, a gazdasági akadémiákon, az erdő- és bányamérnöki főiskolán, a felvételnek létszámbeli hivatalos korlátozásai nincsenek, úgy tulzás nélkül mondhatjuk, hogy Magyarországon ma is csak az nem végez *főiskolát* s csak az nem szerez *valaminő* főiskolai oklevelet, aki ilyet végezni, ill. szerezni egyáltalán nem is akar. A mai numerus clausus alkalmas ugyan arra, hogy egyes egyetemeket vagy egyes tudományszakokat a túlzsufoltságtól bizonyos fokig mentesítsen, arra azonban, hogy a főiskolákra készülő egyéneknek azt a többletét, melyet az akadémiai végzettséget igénylő élethívatások, adott körülmények között felvenni már egyáltalán nem képesek, a főiskolai tanulmányoktól általában távoltartsa, valamint arra, hogy a főiskolákra folyamodók a felvétel alkalmával meg-

[1] L. Asztalos Józsefnek «A főiskolai hallgatók újabb adatai» c. tanulságos cikkét a Magyar Statisztikai Szemle 1930. évi 2. számában. Ebből a cikkből az is megállapítható, hogy azoknak az egyéneknek száma, kik közvetlenül a középiskolákból iratkoztak át numerus clausus alá eső főiskoláinkra, az 1928—29. tanévben 951-gyel, az 1929—30. tanévben pedig 843-mal volt alacsonyabb, mint maga az ugyanakkori numerus clausus.

felelő szelekciónak legyenek alávethetők, mai kereteiben a numerus clausus alkalmatlan.

Pedig erre a szelekcióra, még más viszonyok között is, manapság meg éppen nagy szükség lenne egyetemeinken. Az egyetemi vizsgák eredményességéről évről-évre készülő, hivatalos statisztikai kimutatások t. i. arról tanuskodnak, hogy bár az elbirálás szigora a béke éveiben alkalmazott mértékhez képest jelentékenyen enyhült, országos átlagban a vizsgázók 20—30%-a, a vizsgálatok első megkísérlése alkalmával, szinte minden egyetemi vizsgálaton megbukik.

Az egyetemi numerus clausus különben nem az egyetlen oly intézményünk, mely az egyetemi és főiskolai hallgatók száma és az akadémiai életpályák mindenkori felvevőképessége közötti összhang ügyét hivatott szolgálni.

Erre a célra, vagy legalább erre a célra is, a közoktatásügyi miniszter úr, Főiskolai Tanulmányi és Pályaválasztási Tájékoztató Intézet elnevezéssel, egy másik intézményt is létesített.

Ennek az intézetnek az a közelebbi feladata, hogy a «középiskolákból a főiskolákra készülő egyéneknek, a részükről végezni óhajtott főiskolai tanulmányok előfeltételeiről, intézményeiről, időtartamáról, vizsgarendjéről és költségeiről, szakszerű felvilágosításokat adjon, illetőleg mindazokat, kik a főiskolai végzettséget igénylő élethivatások körében óhajtva elhelyezkedni, jövő pályájuk megválasztása érdekében tanácsért az intézethez fordulnak, egyéni képességeiknek és viszonyaiknak mérlegelésével, az egyes életpályák igényelte fizikai és szellemi követelmények feltárásával s az egyes pályákon remélt megélhetés gazdasági valószínűségeinek ismertetésével ahhoz segítse, hogy a hajlamaiknak, rátermettségüknek, anyagi erőiknek s egyéb egyéni viszonyaiknak leginkább megfelelő élethívatást» magukra nézve mennél könnyebben és mennél biztosabban felismerhessék.

Szervezeti szabályzatából idézett feladatának sikeres ellátása érdekében az Intézet «gyüjti és tanulmányozza a főiskolai végzettséget igénylő életpályák lényegéről, működéséről, szellemi és fizikai követelményeiről s egyéb számbajövő vonatkozásairól szóló pályaképeket s összeszedi és nyilvántartja azokat a statisztikai és egyéb adatokat, melyek az egyes életpályákkal kapcsolatos munkapiacnak és megélhetésnek mindenkori állásáról megbízható képet adni alkalmasak».

Az intézmény létesítésének előzményeiről s eddig végzett munkásságáról tájékoztatást nyújtani elég illetékesnek érezhetem magam, mert az intézmény szervezésében is volt némi részem s annak működését jelenleg is irányítom.

Beállításának gondolatát a magasabb értelmiségi pályák telítettségének amaz aggályos kísérőjelenségei és következményei vál-

tották ki, melyeket a pályavégzettségüket megszerzett egyetemi ifjak elhelyezkedésének egyre fokozódó nehézségei demonstráltak. Konkrét esetek azt mutatták, hogy a magasabb értelmiségi kvalifikáció megszerzésére irányuló nagy mérvű törekvéseknek, egyik s nem utolsó oka az a tájékozatlanság, mellyel a magyar ifjúság a középiskolákból, az egyetemek és főiskolák s az akadémiai végzettséget igénylő életpályák felé, e pályák tanulmányi és hivatásbeli előfeltételeinek kellő ismerete nélkül, szinte vakon, elindul. Alappal volt feltehető, hogy ha intézményes gondoskodás történik arról, hogy az ifjúság az életpálya helyes megválasztásának magán- és közérdekű jelentőségéről s a választani óhajtott pálya elérhetésének és hivatásos betöltésének követelményeiről és feltételeiről kellő időben megfelelő felvilágosítást nyerhessen, nemcsak sok, egyébként eltévesztendő életnek egyéni boldogtalansága és tragédiája lesz megelőzhető, hanem az alaptalan és kilátástalan feltörekvéseknek a köz szempontjából is mérséklendő arányai, a szakszerű felvilágosítások nyomán, már az érdekelt egyesek előzetes belátása révén is jelentősen csökkenni fognak.

Ez, a közoktatásügyi miniszter úrnál jóindulatú megértésre és támogatásra talált elgondolás hozta létre a céljaiban és feladataiban előbb ismertetett intézményt, gyakorlati szükségességét pedig, vagy legalább hasznosságát, egymaga az a tény is bizonyíthatja, hogy mikor az intézmény, működésének kezdetén, a középiskolai ifjúság pályatájékozottságának tényleges mértékéről képet alkotandó, a maturandusokat pályaválasztásuk felől a matura előtt 2 hónappal megfelelően megkérdezte, azok összlétszámának (4617) 33%-ától azt a választ kapta feleletül, hogy pályaválasztásukra nézve határozottan nyilatkozni még nem tudnak.

Hogy egyébként az intézmény, a működése felett eddig elmult 3 év alatt, tett-e valamit és mennyit a maga céljai irányában, részben az a programm illusztrálhatja, melyet az intézet, a matura előtt álló ifjúságot érdeklőleg, évről-évre végrehajt, részben az a néhány adat, melyben az intézmény évi ügyforgalma tükröződik.

Az intézet minden év őszén, megfelelő levéllel és kérdőívvel, a középiskolák utolsó évfolyamának minden tanulóját s mindazokat a szülőket, kiknek érettségi előtt álló gyermeke máshol jár iskolába, mint ahol a szülők laknak, közvetlenül megkeresi, közli velük az intézet hivatását, felhívja figyelmüket a helyes pályaválasztás egyéni és közérdekű voltára s tudomásukra adja, hogy az intézet minden, a további tanulmányokat s a pályaválasztást érdeklő kérdésben mindenkinek s bármikor és bármennyiszer, ingyen rendelkezésére áll.

Első tanévében az intézet 5768, a másodikban 6127, jelenlegi harmadik esztendejében pedig 6511 címre küldte szét tájékoztató felhívását. E felhívásokra az első évben 1036 tanuló 3065 tanulmányi s 599 pályaválasztási kérdéssel, a második évben 328 tanuló 1174 tanulmányi és 325 pályaválasztási kérdéssel, a jelenlegi tanévben viszont már eddig is 350-nél több tanuló fordult részint tanulmányi, részint pályaválasztási kérdéseivel az intézethez. Az a körülmény, hogy az intézet működésének későbbi esztendeiben a kérdezősködő egyének s a feltett kérdések száma alacsonyabb, mint volt az első esztendőben, csak látszólag jelenti csökkenését az intézmény ügyforgalmának s abban leli magyarázatát, hogy időközben az intézmény, a hozzá eladdig beérkezett kérdések tartalmának figyelembevételével, kiadta a részletes Magyar Főiskolai Útmutatót, ennek megjelenéséről és tartalmáról az ifjúságot évről-évre értesíti s így, ez Útmutató megjelenése óta, a legtöbben csak abban az esetben fordulnak konkrét kérdésekkel az intézethez, ha az előbb onnan már megkért Útmutatóban a maguk részéről keresett felvilágosítást meg nem találnák. Az intézmény munkájának emelkedését a valóságban éppen az a tény mutatja, hogy míg az intézet 1928/29-ben 8106 drb postai küldeményt továbbított, addig az 1929/30. tanévben már 8639 drb különféle küldeményt kellett postára adnia.

Az intézmény végzett munkájának effektiv eredményessége, e munka individualizáló jellegénél, valamint annálfogva, hogy az intézet által lefolytatott levelezések és szóbeli megbeszélések tényleges hatásáról az intézetnek tájékozódnia módjában már nem áll, nehezen mérhető le. Az intézmény ügyforgalma azonban s a szülőktől és diákoktól beérkező köszönőlevelek, valamint az a tény, hogy az intézet statisztikai megfigyelései szerint a maturandusok összlétszámán belül a főiskolákra nem készülő egyének arányszáma az intézet fennállása óta emelkedett, arra engednek következtetni, hogy az intézmény, nemcsak a pályatájékozottság terjesztése, hanem a főiskolákra törekvés mérséklése terén is, noha ez utóbbi csak akcidentálisan képezi célját, *nem* eredménytelenül munkálkodik.

S ha mindezek mellett mégis az intézmény tevékenységéről nem jelezhető annyi, amennyit az felmutatni hivatva van s amennyit az elérni törekszik is, ennek okát semmiesetre sem a célkitűzésben, hanem egyrészt a feladatok betöltéséhez szükséges eszközök hiányában, másrészt meg abban a körülményben kell keresni, hogy az intézmény alól, illetve mellől hiányoznak a pályaválasztási tájékoztatásnak ama többi organizációi, melyeknek a felvilágosítás munkáját az alsó- és középtagozatokban, vagyis amaz életpályákra nézve kellene szolgálniok, amelyekre az elemi és polgári iskolák és a különféle középfokú tanintézetek minősítenek. A Főiskolai Tanulmányi és Pályaválasztási Tájékoztató Intézet az intézményes pályaválasztási tanácsadás organikus egészének csak egyik s legfelsőbb tagozata, melyet mint elsősorban reá tartozót, a közoktatásügyi miniszter úr nagy megértéssel

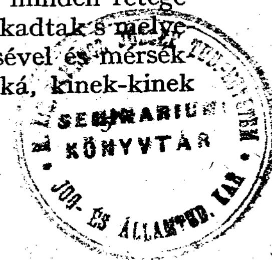
életre hívott s fenntart ugyan, de amelyet az ipari, kereskedelmi s az alsó- és középfokú értelmiségi pályákról szakszerű felvilágosításokat adni hivatott hasonló célú intézményekkel alátámasztani, illetve kiegészíteni, azok, akikre viszont az ily intézmények szervezése tartoznék, mind e mai napig elmulasztottak. Pedig e kiegészítés nélkül a pályatájékozottság terjesztésének hivatásetikai, közgazdasági és szociálpolitikai szempontból egyaránt fontos és a művelt külföld által egyre jobban értékelt ügye kellőképen nem szolgálható s a Főiskolai Tanulmányi és Pályaválasztási Tájékoztató Intézet, még a maga sajátos munkájában s még majd akkor is csak féleredményeket fog elérhetni, ha munkájához azokat a ma még nélkülözött fedezeteket is megkapnia sikerül, melyeknek segélyével programmba vett, de eddig meg nem valósíthatott külső organizációját, a középiskoláknál megbízandó tanácsadó-közegek beállításával, kiépítenie sikerül.

S amíg az értelmiségi elemekben való túltermelés megelőzése terén egyelőre nem sok eredménnyel dolgozunk, addig a másik oldalon azt a törekvést, mellyel egyesek minden áron mennél magasabb kvalifikációk megszerzésére s ez alapon mennél magasabbrendű társadalmi elhelyezkedésre igyekeznek, közvetve szinte kikényszerítjük. Egészen bizonyos pl., hogy ha — mint ez ma tényleg történik — azokat a pályákat és élethivatásokat, melyek az előismereteknek és iskolázottságnak valamely kisebb fokával is kifogástalanul elláthatók, pusztán azért, mert fölös számban rendelkezésre állanak, rendszeresen és előszeretettel oly magasabb képzettségű munkaerőkkel telítjük, kiknek intelligenciáját a rájuk bízott munkakör nem hogy igényelné, de tán meg sem bírja, — nemcsak drágábban termelt munkaerőket alkalmazunk, mint szükséges lenne, hanem még azokat az egyéneket is, akik a maguk ambiciói és körülményei szempontjából eredetileg valamely szerényebb iskolázottsággal s ehhez mért szerényebb elhelyezkedéssel is beérnék, a favorizált magasabb képzettségűek versenye folytán, ugyancsak a magasabb képzettség megszerzésére s e képzettséggel aztán a nagyobb igényességre is rákényszerítjük.

A kritika, mellyel az értelmiségi túltermelés szociális veszélyeivel szemben tanusított eddigi passzivitásunkat, teljes tárgyilagosságra törekedve, jellemeznünk kellett, részben ugyan már rámutatott arra, amitől a szóbanforgó túlprodukció további megelőzése érdekében tartózkodnunk, illetőleg amit a túltermelés elhárítása végett tennünk kellene, a megelőzés célszerű remediumainak teljes sorát azonban ki nem merítette. Részint a már elmondottak konklúzióiképen, részint azok kiegészítéséül, több ily utat és eszközt lehet és kell még kiemelnem.

Igy, mivel annak a túlzott feltörekvésnek, mely a szellemi proletáriátus veszedelméhez vezetett, hatásai, mint láttuk, már a közép-

iskolai tanulók létszámviszonyaiban is jelentkeznek, a középiskolák pedig éppen a magasabb szellemi kiképzés előiskolái, a maturás és diplomás elemek számának a mainál egészségesebb alakulása érdekében, bizonyos preventiv intézkedések már a középiskolai oktatás körében is alkalmazandók lennének. A középiskolai törvénynek (1924. XI. t.-c.) az a rendelkezése (17. §.), mely a középiskolákban a tanulók létszámát osztályonként 40 főben irányozza elő, a párhuzamos osztályok jelenlegi számának csökkentő reviziója mellett, mennél sürgősebben végrehajtandó lenne s a tanulók osztályonkénti országos létszámába a mindenkori magántanulók is betudandók lennének. Ettől függetlenül is a középiskolákba történő felvételek, az egyetemi és műegyetemi beiratkozások felvételeit módosító 1928. évi XIV. t.-c. 1. §-ának helyes szellemében, a felvételt kérők tanulmányainak eladdigi eredményeire tekintettel s a mondott törvény repartiáló és arányosító intencióinak oly értelmezésével lennének eszközlendők, hogy a különféle foglalkozási ágakhoz tartozó szülők gyermekei az egyes foglalkozások értelmiségi jelentőségének megfelelő arányban juthassanak be középiskoláinkba. Mert bármennyire elismerésreméltó és etikus következménye is az emberi méltóságban való egyenlőség keresztényi nagy eszméjének a modern társadalmakban az a lehetőség, hogy az egyesek valamely alacsonyabb társadalmi osztályból magasabba emelkedhetnek s bármennyire kívánatos is, hogy a társadalmi kapillaritásnak ez a lehetősége minden arra érdemes egyén számára necsak elvileg, hanem tényleg is, mennél nagyobb mértékben nyitva álljon, a felemelkedésnek etikai jogosultságát és szociálpolitikai helytállóságát nyilván csak azokra nézve lehet elismerni, akiknél az ily felemelkedésre egyedül érdemesítő erkölcsi és szellemi kiválóság csakugyan adva van. Amily teljes erkölcsi alappal igényelhetik, nézetem szerint, minden társadalomban s bármily nehéz viszonyok között is, az egyes társadalmi osztályokba tartozó szülők azt, hogy gyermekeiket, amennyiben ezek a szülők társadalmi hovatartozásának megfelelő értelmi, erkölcsi és jellembeli követelményeknek legalább minimumával rendelkeznek, ugyanannak a társadalmi osztálynak anyagi és kulturális nívójában nevelhessék fel, tarthassák meg és helyezhessék el, amelyhez maguk a szülők tartoznak, époly kevéssé lehet a társadalommal szemben támasztott olyan pretenziókat méltányolni, melyekkel csak átlagos, vagy ennél is gyengébb kvalitású utódok, minden áron magasabb társadalmi szférába akarnak felemelkedni, vagy éppen mások anyagi támogatásával felemeltetni, mint amelyben szüleik élnek. Meg kell értenie a magyar társadalom minden rétegének, hogy azokban a súlyos időkben, melyek ránk szakadtak s melyeket csakis egyéni érdekeink és igényeink fegyelmezésével és mérséklésével tehetünk, legalább utódaink számára jobbakká, kinek-kinek

örvendenie kell, ha átlagos vagy ennél is gyengébb kvalitású gyermekét abban a társadalmi státusban látja megmaradhatni és érvényesülni, amelybe beleszületett. Annak a reáhatásnak tehát, mely a gyermekeiket iskoláztatni akaró szülők e szándékát egészséges irányba terelni van hivatva, arra kell irányulnia, hogy már középiskolai végzettségre is, de méginkább főiskolaira, *a kiváló kvalitású egyének minden lehető támogatással,* a csak átlagos vagy éppen minimális mértéket megütő egyének ellenben csakis oly esetekben törekedjenek, amelyekben az ily végzettség az érdekeltre nézve a szülők társadalmi osztályában történő megmaradhatásnak elengedhetetlen feltétele.[1]

Érthető, ha a szelekciónak azt a gondolatát, melyet a középiskolai felvételeknél az előbb elmondottak szellemében alkalmazandónak vélünk, nemcsak a tanulók előzetes kiválogatására, hanem későbbi megrostálásukra is vonatkoztatjuk.

Ezt a különben következetes kívánalmat amiatt látom szükségesnek külön is megemlíteni, mert még azok a nem részletes statisztikai adatok is, melyek idevonatkozólag rendelkezésre állanak, azt bizonyítják, hogy bár a tanulók bukási százaléka középiskoláinkban általában nem alacsony (15—16%); az elégtelen osztályzatú tanulók arányszáma tekintetében az egyes középiskolák idevágó viszonyai között elég nagy eltérések vannak. Igy pl. az 1927/28. tanévről rendelkezésemre állott adatokból azt lehetett megállapítanom, hogy az elégtelen osztályzatot kapott középiskolásoknak, mondott évi 15·7%-os országos átlagával szemben, a hivatalos statisztika részéről iskolafenntartók szerint kimutatott középiskolai csoportoknál, lefelé 7·8%-ig, fölfelé pedig 20·5%-ig történt eltérés s hogy a csak egy tárgyból bukott egyéneknek arányszámai 5·7 és 11·3%, a két tárgyból bukottakéi 1·3 és 7·2%, a kettőnél több tárgyból bukottakéi pedig 0·7 és 5·6% között ingadoztak.[2] Minthogy ezek, a tanintézeteknek — mint említettem — csakis egész csoportjaira (mint pl. az állami, vagy a községi, vagy a különféle felekezeti tanintézetek összeségére) vonatkozó százalékátlagok, már maguk is alappal engednek arra következtetni, hogy az egyes tanintézetekben a tanulók szorgalmának, illetve képességeinek lemérésére eltérő mértéket használnak, a megítélés mértékének eltérősége viszont, a tanintézetek közötti választás teljes szabadsága mellett, a szükséges és helyes szelekció érvényesülését merőben illuzóriussá teszi, de igazságtalan is, — az arra illetékeseknek gondoskodniok kellene arról, hogy középiskoláink az ifjúság tudásának elbírálásában mennél egységesebb mértéket alkalmazzanak. S e mérték kellő egységesítésének szükségességével felmerül az az itt csak érinteni kívánt kérdés, hogy a jelenlegi, tisztán csak tanulmányi osztályozás mellé nem lenne-e célszerű a tanulók egész egyéniségének alakulását szemmeltartó, pszichográfiai megfigyelést és jegyzékelést is bevezetni.

[1] Ennek a szociálpolitikai szempontból manapság különösen megokolt gondolatnak, a Magyar főiskolai ifjúság válsága c. dolgozatomban, már 1926-ban is kifejezést adtam.

[2] Az 1928—29 tanévről idevonatkozólag közzétett statisztikai adatok a fentinél már előnyösebb képet mutatnak. A bukások országos átlaga valamivel magasabb ugyan, az átlagtól elütő szélsőségek azonban kisebbek.

A középiskolai tanulók létszámát szabályozó intézkedések egyébként nemcsak a főiskolai hallgatók számának alakulására hatnának ki előnyösen s nemcsak a középfokú oktatást tennék alaposabbá, hanem a ma visszafejlődést mutató polgári iskolákba is életet lehelnének[1] s ezen iskolatipus felvirágzásának következményeként azok a középfokú szakiskolák is (tanítóképzők, ipari, kereskedelmi és gazdasági szakiskolák), melyekre a polgári iskolai előtanulmányok is kvalifikálnak, inkább megtelnének tanulókkal, mint megtelnek napjainkban.

A középiskolai tanulók létszámának szabályozásától függetlenül is azonban a főiskolai numerus clausus revizió alá lenne veendő s az egyes tanszakok részére megállapítandó létszám az egyes szakokkal összefüggő életpályák felvevőképességének alapos mérlegelésével lenne meghatározandó. Ennek a szociálpolitikai szempontból megokolt kívánalomnak különben minden oly tanintézet tanulóinak létszámviszonyaira alkalmaztatnia kellene, amely intézetek valaminő sajátos szakképzettséget adnak. Azoknak a merőben technikai nehézségeknek, melyek az egyes életpályák telítettsége mértékének megállapítása terén fennforognak, a szukreszcencia-túltermelés megelőzését époly kevéssé lenne szabad meggátolniok, mintahogy elhibázott lenne valamely tanszak tanulóinak létszámát amiatt nem szállítani le a szociálpolitikailag igényelt mértékre, mert ezáltal egyes tanintézetek országos szempontból esetleg feleslegesekké válnának. Az egyes életpályák mindenkori telítettsége s az egyes pályákon szükséges utánpótlás mindenkori mérve nagyon is meghatározható valamik s a munka észszerű szervezésének és a munkaerők racionális kihasználásának és elosztásának szempontjából országos érdek is, hogy a munkaalkalmak és a munkakínálat egymáshoz való viszonylata egyszer már az egész vonalon számbavétessék. A fölöslegessé váló intézmények megszün-

[1] A vonatkozó statisztikai adatok egybevetéséből megállapítható, hogy a polgári iskolai tanulók száma 1924—25 óta feltűnően csökken. Míg ez a létszám az 1924—25. tanévben 90.776 volt, 1925—26-ban már 87.161-re, 1926—27-ben 83.792-re, 1927—28-ban 78.998-ra, 1928—29-ben pedig 72.113 főre apadt le.

tetése, vagy más időszerű és produktív célokhoz adaptálása sem megoldhatatlan valami, különösen ha az ily intézmények törlésével vagy átalakításával egyidejűleg a kebelükben eladdig működött egyének existenciáját is megsemmisíteni nem törekszünk. Amily érthető emberileg, hogy azok, kik valamely intézmény sorsához a maguk existenciáját is kapcsolva látják, az intézmény fennmaradásáért, a saját existenciájuk érdekében minden módon és sokszor a köz hátrányára is harcolnak, annyira bizonyos, hogy nélkülözhetővé váló intézményeink a bennük alkalmazott egyének minden komoly küzdelme és ellenállása nélkül lennének megszüntethetők, ha a megszüntetés a megélhetésükben általa érintett egyesek existenciális érdekeinek megóvásával vitetnék keresztül.

A főiskolai numerus clausus eddigi keretei egyébként nemcsak szociálpolitikai szempontból, hanem kultúrpolitikai érdekből is igényelnék a reviziót. A mai keretek, az egyes főiskolák ill. karok közötti reparciálásuk aránytalanságával, azt a szelekciót, melyre ép a főiskolai felvételeknél és a főiskolai oktatásban lenne leginkább szükség, nagyon megnehezítik.

Nem lehet célom itt a részletezés, tény azonban, hogy míg pl. a budapesti tudományegyetem, a részére megállapított zárt szám és a felvételt kért egyének száma közötti erős feszültség folytán, az I. féléves hallgatókat, a mult 1929/30. tanévben is, úgy válogathatta ki, hogy soraikban az egyszerűen érettek csak 32·1%-ot tettek, a jelesen érett egyének ellenben 33·4%-ot, a jól érettek pedig 34·5%-ot, addig többi tudományegyetemeink a részükre aránylag magasan megállapított zárt szám mellett annyira nem gyakorolhattak szelekciót, hogy új hallgatóik sorában az egyszerűen érettek 59·2%, ill. 66·5%-al, a jelesen érettek ellenben mindössze 12·2%, ill. 14.6% és 16·3%-al szerepeltek.[1]

De nemcsak a főiskolákra történő felvételeknél lenne szükség megfelelő szelektálásra, hanem a főiskolai tanulmányok folyamán is. Arra t. i., hogy a főiskolákra felvett egyének csak mennél egységesebb mértékkel elbirált s mennél komolyabb tudás alapján jussanak diplomához. Amint e tekintetben a statisztika már a középiskolákat érintőleg is azzal a figyelmeztetéssel szolgál, hogy a mérték egyenlősítésére megfelelő intézkedések volnának teendők, nem kisebb mértékben utalnak erre azok az adatok, melyek az azonos tanszakú főiskolai karok vizsgaeredményeit évről-évre összehasonlítólag táblázzák.[2] Az

[1] Az adatokra nézve l. Asztalos Józsefnek «A főiskolai hallgatók újabb adatai» c., már idézett tanulmányát.

[2] Ez adatok részleteire nézve l. a Magyar Statisztikai Évkönyv évről-évre megjelenő köteteinek az egyetemi vizsgák és szigorlatok eredményeit feltüntető táblás kimutatásait.

a tény, hogy az egyező tárgyú vizsgák sikerének esélyei, egyetemeinknek éppen leglátogatottabb karain, egyetemek szerint jelentősen eltérő szélső határokat mutatnak, minden mellékkörülménytől függetlenül is kívánatossá tenné, hogy a szelekció egységességének megóvására az érdekelt egyetemi karok gondoljanak.

A diploma-túltermelés megelőzésének hatékony útja lenne az is, ha az egyetemek mellett fennálló diákjóléti intézmények támogatásában csakis az igazán szorgalmas, jellemes s az átlagosnál minősültebb tanulmányi eredményeket felmutató szegénysorsú főiskolások részesíttetnének.

Azok az idők, melyek e téren egykor elsősorban a humanitárius szempont érvényesítését ajánlották, sőt szükségessé is tették, a «hadviselt» és a «menekült» főiskolások kategóriáinak eltüntével, immár elmúlottak. A diplomás egyének mai nagy száma mellett, jótétemények kilátásbahelyezésével s tényleges támogatással csakis olyanok lennének a főiskolákra vonzandók, kik istenadta talentumukban és lelki tulajdonaikban, a nemzet számára, az átlagosnál nagyobb emberi értékek ígéretét hordják magukban.[1]

Felvethető lenne s tudtommal fel is vettetett az a gondolat is, hogy a főiskolai hallgatóság száma a tanulmányok idejének, illetőleg költségeinek fölemelése révén mérsékeltessék.

Kétségtelen, hogy akár a tanulmányok idejének, akár azok költségeinek emelése, a kettő együtt pedig különösen is apasztólag hatna a főiskolai ifjúság létszámára. El kell ismerni azt is, hogy amely szakokon a kellő kiképzésre az eddigi időtartam nem elegendő, ott ezt az időtartamot, a szükséges mértékig, tisztán gazdasági szempontokból föl nem emelni époly hiba lenne, mint a felsőbb tanulmányok költségeit merőben a népoktatás ingyenességének szemszögéből elbírálni akarni. Mindezek ellenére mégis azon a nézeten vagyok, hogy a tanulmányi idő kiterjesztése, vagy a tanulmányi költségek fokozása alig lennének célszerű útjai a diplomák száma és az elhelyezkedési lehetőségek közötti összhang biztosításának. Ha a tanulmányi idő vagy a tanulmányi költségek általánosan emeltetnének, a munkaerőtermelés gazdaságosságának követelménye is sérelmet szenvedne s burkoltan a vagyoni cenzus is beiktattatnék az értelmiségi pályák elérhetésének feltételei sorába. Mint részlegesen, azaz csak a túlzsúfoltság által leginkább érintett szakokra alkalmazandó preventív eljárás viszont a tanulmányi időnek, vagy költsé-

[1] A diáksegélyezés terén a tisztán humanitárius szempont érvényesítésének hibájára nem alaptalanul utalt Magyary Zoltánnak az egyetemi ifjúság szociális gondozásának megszervezése tárgyában készült s már idézett Emlékirata.

geknek emelése csak eltolná, de meg nem oldaná a tulajdonképeni problémát, mert a túltermelést nem mint kívánatos lenne általában, hanem legfeljebb csak egyes irányokban s ezekben is csak azzal a következménnyel mérsékelné, hogy ugyanakkor más irányokban túlprodukciót idézne elő.

A tanulmányi idő és költségek emelésének gondolatával rokonértékű az a terv, mely az értelmiségi pályák túlzsúfoltságával szemben az egyes értelmiségi hivatások előfeltételeiül eddig megkívánt előképzettségnek, a kvalifikációnak szigorításával vél védekezhetni.

Nézetem is az, hogy az értelmiségi pályák eddigi kvalifikációnális követelményei revizió alá volnának veendők és minden pályán a mai viszonyok által ott igényelt tudás mértékével lennének összhangba hozandók. Kétségbe kell azonban vonnom azt, mintha ennek a reviziónak az egész vonalon csakis az eddigi kvalifikáció megszigorításával lehetne és kellene végződnie. Vannak igen is értelmiségi pályák és hivatások, melyekre nézve az ott eddig megkívánt előképzettség emelendő lenne. Ha azonban összehasonlítást teszünk más és pedig a mi kultúránkkal legalább is versenyző nyugateurópai államok idevágó viszonyai és a mi viszonyaink között, megállapítható, hogy mi, szemben más, gazdaságosabban gondolkodó nemzetekkel, akárhány pályán máris oly magas kvalifikációt kívánunk meg, aminőt az illető pályák kifogástalan elláthatása nem igényel feltétlenül. Ez pedig azzal egyenlő, hogy mi az értelmiségi pályák több ágazatában máris költségesebben kitermelt, magasabb igényű és költségesebben is fizetett munkaerőkkel dolgoztatunk, mint a minőket ugyanazokban a munkakörökben más nemzetek alkalmaznak s mint aminőkre nekünk magunknak is valójában szükségünk van.

Amily hátrányos lenne nemcsak kulturális, hanem minden más szempontból is az, ha az életpályákat a szükségesnél alacsonyabb képzettségű alkalmazottakkal telítenénk, ökonómikus szempontokból annyira nem előnyös és a hivatás odaadó ellátását sem feltétlenül biztosító rendszer az, ha az egyes pályákra magasabb előképzettséget írunk elő, mint aminőre azokon tényleg szükség van. A kvalifikációs feltételeknek tárgyi szükség nélküli felfokozása nem eredményezi a hivatás jobb és odaadóbb betöltését oly bizonyossággal, mint aminővel az, magának a kellő ok nélkül megkívánt magasabb előképzettségnek súlyát, tekintélyét, sőt eredeti belértékét is devalválja. Ezt a tételt bizonyos, tekintélyben és tartalomban egykor igen magas címek és grádusok mai sorsa és jelentéktelensége nagyon is igazolhatja. Az előképzettség oknélküli formai emelése, a szükségesnél hosszabb tartamú iskoláztatás révén, a munkaerők termelési költségeit is szükségtelenül fokozza s az egyeseket abban is hátráltatja, hogy mennél korábban a produktív munka terére léphessenek.

Az értelmiségi szukkreszcencia jövőjének biztosítása kérdésében többen arra is gondolnak, hogy az értelmiségi pályákra törekvő ifjúság lehetőleg a nemzetközi értékkel bíró tanulmányok, az orvosi, a mérnöki és gazdasági szakok felé lenne irányítandó s az ily szakokban kiképzett egyéneknek itthon elhelyezkedni nem tudó többlete külföldön lenne megélhetéshez juttatandó. Gyakran és nem is alaptalanul történik hivatkozás e tekintetben különösen a németségre, mely a maga értelmiségi fölöslegét megfelelő exportálás révén igyekszik levezetni.

Nem is igen férhet szó ahhoz, hogy ha ennek az értelmiségi kivitelnek kérdése és ügye kellő körültekintéssel organizáltatnék, ha ez organizáció révén a kitelepítendő diplomások megélhetése kellőképpen biztosítható lenne és biztosíttatnék, ha megfelelő gondoskodás történnék arról, hogy kivándorló értelmiségünk a nemzetre végleg veszendőbe ne menjen s ha ifjúságunk a külföldi érvényesülésnek nemcsak gondolatára, hanem erős feltételeire is, főleg az idegen nyelvek elsajátítása iránti hajlandóságra kellőképpen ráneveltetnék,— nem egy arravaló magyar ifjú találhatná meg átmeneti boldogulását a külföldön s később a gondtalan megnyugvást itthon. Ha azonban azokra a nehézségekre gondolunk, amelyek az ilyen értelmiségi export sikerének nálunk úgy a megfelelő szervezés, mint a kitelepítendők részén nélkülözhetetlen előfeltételek szempontjából tényleg útját állják, a külföldi elhelyezkedés tervét, érdemi megoldásul, legalább egyelőre számításba még alig vehetjük. Sőt ha majd az a sok feltétel, melytől a terv megnyugtató eredményei függnek, mind adott valósággá válik is, mérlegelendő lesz, hogy értelmiségi értékállományunkról, mint igen nagy költséggel kitermelt nemzeti vagyonról, mily mértékben lehet és szabad a magunk szegénységében idegenek javára lemondanunk.

Akármiféleképp fognak is azonban az arra hivatottak az értelmiségi túltermelés ellen védekezni, minden intézkedés, mely puszta preventív célzattal csak a jövőre irányulna, a szellemi proletáriátus veszedelmének ma már csak részleges elhárítása lenne és lehetne. Mit sem számolna t. i. azoknak az értelmiségi elemeknek társadalmunkban máris erősen felgyülemlett tömegével, kik a maguk szellemi képzettségének megfelelő alkalmazáshoz jutni nem képesek. Ezeknek az elemeknek sorsa semmivel sem kisebb jelentőségű probléma, mint a munkanélküli fizikai munkásoké s a kielégítő megoldást nem kevésbbé sürgeti, akár az utóbbiak helyzete.

Nem érzem és nem is érezhetem magam hivatottnak arra, hogy azokkal a lehetőségekkel, melyek az értelmiségi elemek munkanélküliségét megszüntetni alkalmasak, egész komplexumukban s a részletekbemenőleg foglalkozzam. Bizonyos remediumok azonban, me-

lyek szélesebb körzetben hatnának és nagyobb nehézségek nélkül alkalmazhatók is lennének, annyira közel fekszenek, hogy a részletekbe való elmélyedés nélkül is felismerhetők.

Ilyen lehetne mindjárt és pedig az összes közszolgálati hivatások eddigi befogadóképességének lehetőleges megóvására az, ha az államot és köztestületeket ma kétségkívül igen súlyosan érintő nyugdíjterhek, mint ezt a gondolatot tudtommal már meg is pendítették, alkalmas tranzakcióval a jövő generációkra is átháríttatnának s e réven az állam abba a helyzetbe hozatnék, hogy amikor alkalmazottjainak ú. n. normálstátusát akarja, egyébként helyénvaló célzattal megállapítani, e státus kereteinek meghatározásában ne a mindenáron való pénzügyi megtakarításnak egyoldalú s valójában nem mindig gazdaságos szempontját, hanem azt a tényleges szükségletet vehesse és vegye alapul, melyet a közfeladatok kifogástalan ellátása munkában és munkaerőben valóban igényel.

Az állami nyugdíjterhek említett áthárítása annak a tarthatatlan, mert a jövő generációkra is méltánytalan és a közvetlenül érdekeltek szerzett jogait is érintő tervnek is útját szeghetné, mely a közalkalmazottak eddigi szolgálati idejét felemelni s a nyugalombavonulást korlátozni akarja. Az a kívánalom, hogy a közalkalmazottak munkaerejét szolgálatképességük határáig teljes mértékben igénybe kell venni s hogy a kellő alapnélküli nyugalombavonulásokat meg kell akadályozni, nagyon helytálló. Az államnak mégis, a mai nehéz szociális viszonyok között, nem célszerű az annakidején úgyis már alapos pénzügyi mérlegelés nyomában megállapított szolgálati idő tartamát, pillanatnyi és csak látszólagos pénzügyi előnyök miatt, kiterjesztenie s a jó szolgálatok után kellő címen nyugalomba vonulni akarókat visszatartania. Sőt a fenyegető szellemi proletariátus elhárítása éppen azt követelné, hogy azok az egyének, kik szolgálati idejüket betöltötték s így addigi illetményeikkel egyenlő összegű nyugdíjra szereztek jogot, a tényleges szolgálat kötelékében még az esetben se tartassanak vissza, ha maguk ott visszamaradni óhajtanának. A szolgálati idő teljes tartama (35, illetve 40 év) a közszolgálatban éppen elég hosszú arra, hogy azoknak munkaerejét, kik szolgálatukat teljes odaadással látják el, megroppantsa s napjainkban, mikor az állás- és kenyérnélküliség a dolgozni akaró tanult emberek százait teszi öngyilkosokká, meg sem állapítható számukat viszi bűnözésbe, vagy a legjobb esetben eredeti hivatásuktól távol álló oly munkákra kényszeríti, melyek energiájukat időnap előtt felőrlik, ideáljaikat s reményeiket lerombolják, elégületlenségüket fokozzák, bárkinek is csak oly pozicióhoz szabad ragaszkodnia, melynek megtartását valamely, etikailag is helytálló magánérdek vagy csakugyan komoly közérdek támogatja.

De nemcsak az állami takarékoskodás túlzásaitól való tartózkodás révén lehetne az alkalmazás nélkül álló értelmiségi elemeket foglalkozáshoz juttatni, hanem az ú. n. beruházásokra előirányzott fedezetek megfelelő felhasználása útján is.

Hány fiatal orvos, mérnök, ügyvéd és okleveles gazda vergődik ma nálunk sorsa felőli kínzó reménytelenségben amiatt, mert hiányzik az a minimális tőkéjük, mellyel a hivatásuk megindításához szükséges első berendezkedés költségeit fedezhetnék s az önállósúlás kezdő nehézségein magukat átsegíthetnék. Nem kételkedem benne, hogy nagyon meg lehetne találni a minden idevágó szempontot kielégítő módját annak, hogy azok a magasképzettségű egyének, kiket produktív természetű foglalkozásuk beindításában ma a tőkehiány akadályoz, hivatásuk megkezdhetéséhez akár az államtól közvetlenül, akár az állam garanciája mellett másoktól s akár egyénileg, akár szövetkezéseiken keresztül méltányos feltételű kölcsönben részesülhessenek. Az ily kölcsönök a köz szempontjából is csak előnyös beruházások lennének, mert anélkül, hogy az államot állandó és nagy, dologi és személyi költséggel terhelnék, önálló exisztenciákat teremtenének meg s a jól adózó alanyok számát gyarapítanák. Sőt az ily igazán exisztenciális értékű kölcsönakciók nemcsak a szellemi proletariátus mérséklésére s nemcsak állampénzügyi előnyök fokozására lennének felhasználhatók, hanem egyéb, szociál- és gazdaságpolitikai kívánalmaknak is szolgálatába lennének állíthatók. A magukat állam-kölcsönnel önállósítani kívánó orvosokkal szemben pl. célszerűen lenne a kölcsön egyik feltételéül kiköthető, hogy az orvosokban még ma is szegény vidéken, ne pedig az orvosoktól máris túlzottan ellepett városokban tartozzanak letelepedni. A mérnökök és gazdák kölcsön-iránti igényléseinek teljesítése könnyűszerrel lenne függővé tehető attól, hogy tervezett vállalkozásuk az adott viszonyok között közgazdaságilag leginkább ajánlott termelési helyeken s a leginkább kívánatos termelési ágak szolgálatába szegődjék.

A közhatalom különben, a rendelkezésre álló anyagi lehetőségeken kívül, impériumának erkölcsi és jogi kényszerével is igen hatékonyan előmozdíthatná a szellemi proletariátus tényében fekvő súlyos társadalmi probléma megoldását. A közalkalmazottak körében a materiális hátterű álláshalmozások korlátozása, a mezőgazdasági üzemekben az ú. n. gazdatiszti kényszernek, az iparvállalatoknál pedig az ú. n. mérnöki kényszernek[1] imperatív szigorítása, bizonyára nem

[1] A mérnöki kényszer kiterjesztésének megokoltságára s ettől függetlenül is, sajátosan a magyar mérnökök érdekeinek kívánatos védelmére, tanulságos adatokkal mutatott rá Szily Kálmán 1929—30. tanévi műegyetemi rektori Megnyitójában.

amiatt kerültek a szociális bajok posztulált gyógyszereinek listájára s részben már pártprogrammokba is, mintha a mondott területeken minden egészen rendben lenne s mintha maguk az említett eszközök a társadalmi ellentétek s az értelmiségi munkanélküliség csökkentésének csak egészen jelentéktelen remediumai lennének. Sőt azt hiszem, hogy ugyanolyan alappal és ugyanoly szociális és gazdasági előnyt ígérőleg, mint aminővel a gazdatiszti vagy a mérnöki kényszer szigorításáról beszélünk, szólhatunk a községek orvostartási s az egyének orvoshívási kötelezettségének kiterjesztéséről, a vidéken kellőszámú gyógyszertáraknak, ha másként nem, hatósági felállításáról és fenntartásáról, a községekben állandó gazdasági szaktanácsadók alkalmaztatásáról, a jogi zugirászat káros következményeinek leküzdése érdekében pedig, méltányos díjszabás megállapítása mellett, az ügyvédi kényszernek kiterjesztéseiről is.

Egyoldalúság lenne azonban azt gondolnunk, hogy az értelmiségi szukkreszcencia válságos helyzetének jobbrafordításában csak az államra s a kultúr- és szociálpolitika hatósági irányítóira hárulnak feladatok és kötelességek, maga a társadalom ellenben s a válságba jutott értelmiségi rétegek minden aktív közreműködés nélkül is elérhetik az intelligens proletariátus megszűnéséhez kapcsolódó nagy érdekeik valósulását. Ha ez érdekek szempontjából az egészséges társadalmi ideál az, hogy minden dolgozni tudó és akaró egyén számára kvalitásainak mennél megfelelőbb munkakör és munkája után mennél emberibb megélhetés biztosíttassék, úgy e követelmény valóraváltásának a hatósági beavatkozás és támogatás, bár legelső és nélkülözhetetlen, de csak egyik feltétele lehet. A másik valami, amire itt még szükség van: igaz keresztény szellemben a kölcsönös és praktikus emberszeretet. Amíg társadalmunk beati possidentesei azt az etikai elvet, hogy a vagyon és a vele járó társadalmi hatalom mások és a köz bajainak megértésére és enyhítésére sokkal inkább köteleznek, mint amennyire azok a merőben egyéni előnyök keresésére jogosítanak, kellőképen át nem értik és tettekre nem váltják, az impérium a társadalmi bajok orvoslására csak félintézkedéseket fog tenni és tehetni.

De nem remélhetik helyzetük gyökeres javulását a válságban levők akkor sem, ha sebeiket vagy eltakarják, vagy a gyógyítás közérdekű szükségességéről való tárgyilagos érvelésnek önérzetes, de békés útja helyett a fenyegetődzések terére lépnek. A fenyegetés a birtokban levőket inkább elzárkózásra és védekezésre, mint megértésre és engedékenységre szokta indítani. S ha az intelligens magyar ifjúság válságos helyzetének méltánylása terén a legnagyobb bajt abban a negativumban kell megjelölnünk, hogy értelmiségi szukkreszcenciánk kétséges jövőjével azok, kik tényleg segíthetnének is, szinte

semmit sem foglalkoznak, úgy ez a sajnálatos tény, azt gondolom, nem kis mértékben tulajdonítható azoknak, kik társadalmunk korosztályai közé meggondolatlanul éket vernek s a fiatalabb generációt nem a bajoknak és problémáknak meggyőző feltárására s a bajok orvoslásának, formában és tartalomban, higgadt szorgalmazására intik, hanem a birtokban levő idősebbek ellen a tettek útjára sarkalják.

S ezzel zárom is azt, amit intelligens ifjúságunk jövőjéről, a legmegfoghatóbbakra szorítkozva, mondani lehet.

Ezért a jövőért azonban, hogy megnyugtató legyen, nem mondani, de tenni kell valamit. Tenni, legelőbb és legalább annyit, hogy értelmiségi szukkreszcenciánk megfelelő elhelyezkedésének a nemzet sorsát nagyon is érintő kérdésével egyszer már komoly feladatként törődjünk. Mert törődés és cselekvő előrelátás még végzeteket is feltartóztathatnak, a passzivitás minden életet megdermeszt.